Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Reis door een gedeelte van Duitschland, Oostenrijk en Italië, 14 juni 1823 - 8 oct. 1824

https://hdl.handle.net/1874/386689

13

110
13

O.E.13.

Hss. Ackersdijck.
4

T.1316

Hs.
0 E 13

Hs. Ackersd. 4 (XIII)

ten van Cyclopische bouwerden zagen. Vasi zegt by vergissing, dat die te Itri zyn. Men meent dat die van de hoogste oudheid zyn; myn reisgezel zeide my, dat Pausanias er melding van maakt als van gebouwen van voor de Romeinsche tyden. Zy bestaan uit groote stukken gehouwen steen van onregelmatige en ongelyke formen, maar zeer net en vast in een gemetseld. De menschen hebben hier meestal een bleek en geraand uiterlyk, ook heerschen hier in den zomer veel koortsen, veroorzaakt door een meer en door laag land naby de kusten, waar kwade uitwasemingen van opryzen. Het volk draagt hier geen schoenen maar stukken leder met riemen om den voet geregen, omtrent zoo als in sommige streken van Hungaryen. De mannen hebben allen hunne groote mantels; de vrouwen dragen het haar in een netje, en daarover een doek vierkant gevouwen; rode lakensche rokken en bruine schorten, dicht om het lyf, een witten doek over de schouders; haar voorkomen heeft iets Aegyptisch, mogelyk is daarin nog iets overgebleven van de Saracenen, welke dit land zeer lang bezeten hebben.

Een onzer reisgenooten, een Engelsman, verhaalde ons, dat hy verleden jaar in de maand July, eene reise door Sicilie gemaakt had. Er was toen zoo veel „malaria" op dat eiland dat hy en zyne twee reisgenooten hete koortsen kregen; een van hen stierf, en hy die by ons was nog ongesteld was van de gevolgen.

ACADEMIA RHENO TRAIECTINA.

Te Terracina hebben wy ontbeten, en nu kwamen wy in de Pontynsche moerassen, waarvan ik op de vorige reis reeds gesproken heb. Wy zagen weder veel buffels en wilde paarden. Er was een groot aantal reizigers op weg, alles gaat nu naar Rome. De menschen, die zich hier ophouden: soldaten, postillons enz: zien er akelig uit: een soldaat, dien ik vroeg of hy de koorts had, zeide my dat hy sedert twee jaren niet zonder geweest was, toch moest hy blyven. Zy worden er onverschillig omtrent: meermalen zag ik ze op den kant van het water in het gras liggen slapen: dit is het allernadeeligste wat ze doen kunnen. het voorzorgen konde men ook nog van dit kwaad veel wegnemen; als men b.v: verhinderde dat de soldaten in de open lucht sliepen, hen van goed water, van wyn en van goed vleesch voorzag, hen tot beweging en werkzaamheid opwekte; doch nu drinken ze verpest water, slapen of zitten stil in de schadelyke lucht, en ademen zoo aanhoudend de koorts in.

Als men de moerassen door is komt men in een gansch ander land, dan het geen men ver

Tusschen Tor de Tre Ponti en Cisterna, is woensdag 14. april, daags na dat ik er passeerde, een secretaris van den Franschen gezant in Rome met nog een heer, door de rovers aangehouden en gansch uitgeplunderd. Men heeft hun niets gelaten. Het was by 't vallen van den avond zy reisden met postpaarden. Het is niet dat voor my gevaar is geweest, wy waren in groot getal, en ook is er nog geen voorbeeld dat wagens van Piraldi zyn aangehouden, hoewel hy reeds sedert 13 jaren daarmede ryde.

Naby Terracina is de Prins van Hessen Homburg met den Heer Boreel, voor twee jaren aangevallen, en in dezelfde streek, omtrent denzelfden tyd is de Oostenrykske overste Kuttenhoven door de rovers in de bergen gevoerd geweest.

De onveiligheid is op dezen weg een blyvend kwaad.

+ „Iddio mi vede, eternità" zoo luiden die opschriften.

De leiband is evenwel nog in gebruik, en zal het nog wel lang blyven.

laten heeft: geene bergen meer, maar zacht golvend, bebouwd land ~~land~~, ook goede weide; de menschen hebben beter voorkomen, zyn niet zoo zwart of zoo mager; de vrouwen zyn zeer schooner, zyn ook anders gekleed: het haar is net opgestrikt met een breed lint, de borst is vry in een helder witten doek bevat, en hare houding is zeer bevallig.

Cisterna is een lief dorp; — Velletri, kleine stad. Men schynt hier grooter prys op de zindelykheid te stellen, of liever de inwoners schynen zeer moeyelyk daar toe te kunnen gehouden worden: op byna alle hoeken der straten las ik in groote letters, dat men moest bedenken, dat God ziet wat wy doen en onze geheimste daden kent; ik wist eerst niet waarom die vermaning zoo dikwyls herhaald werd; maar vernam, dat die ten doel had, om de groote morsigheid op de straten tegen te gaan. Het is hier nog algemeen de gewoonte de kinderen in te bakeren; in eene herberg, waar wy koffy dronken, zagen wy een dezer ongelukkigen; wy zeiden de vrouw, dat zy dit niet doen moest, dat het kwaad was voor het kind; dat kan wel zyn in het land, waar wy woonden, zeide zy, maar in dit land was het altyd zoo gedaan.

Wij zagen regts eene ruine en vervolgens een graaf kasteel. De grappige aanmerkingen en gesprekken van den postillon vermaakten ons; hij beklaagde de tijd dat alle vreemdelingen op eens naar Rome gingen, dit noemde hij „un fanatismo". Zeer naïf zeide hij ons, dat het tot de eigenschappen van een postillon behoorde, om zich nooit te vrede te tonen met het drinkgeld; daardoor kregen zij daargaans nog meer, zeide hij.

Vasi B 2 14.

Men ziet nog verscheidene overblijfsels aan den weg, welke in het reisboek van Vasi niet bijzonder vermeld staan.

het dorp Genzano ligt zeer lief in eene heuvel-achtige streek; ik ging met mijn reisgenoot het kleine meer van Nemi, dat naast het dorp ligt bezien; het was helder als een spiegel omringd van groene bergen; op de helling van een dezer ligt zeer schilderachtig het dorpje Nemi. Van hier naar Albano genoten wij de schoonste gezigten: heuvelachtig land, de zee, de gloeijende avondzon en een regt Italiaanschen hemel; het was mij eene ware verrukking; mij jammerde het dat elk tooneel zoo spoedig voorbij ging en toch werd het doorgaans opgevolgd door een ander dat niet minder mooi was.
wij passeerden het vlek La Riccia, waar Nassau op zyne reis naar Brundusium zyn eerste nachtverblyf hield; - kort daarna zagen wij de groote Grafplaats, die men zegt dat van de Horatiën zyn zoude, en 't geen andere meenen dat van Pompeus zyn zoude
Albano had een zeer net vrolyk voorkomen; van de meeren die in de nabyheid zyn, konde ik ditmaal niets gaan zien. Wy merkten verscheiden lievemooye vrouwen op. Zy dragen uitwendig een soort van bord, om de borst te ondersteunen die geheel omgeborduurd is, en met een losse witten

Note 12.

daak bedekt; meestal hadden zy donker rode jakken of korsetten aan, dikwyls waren de armen tot aan den schouder enkeld met de witte hemdsmouwen bedekt. By het uitreiden zagen wy de tombe die men zegt dat van Ascanius is. Nu kwam weder de avond, en wy reden door de eenzame Campagna di Roma. Het posthuis Tor di Mezza Via is eene herberg die alleen in de woestyn staat; wy zagen er de soldaten by 't licht van de lamp kaart spelen. Dit was voor een schilder een belangryk tooneel vol levendigheid geweest. De heldere maan bescheen nu de verlatene velden en de menigvuldige overblyfsels van waterleidingen, een treffend, maar treurig gezigt. Wy kwamen eindelyk aan de poort San Giovanni, en reden door de lange straat, die naar het Colosseum gaat. Men zag niemand op de straat (het was nog geen 9 uren) Ik meende, dat deze straat onbewoond was; het uiterlyk voorkomen der huizen droeg by, om my dit te doen vermoeden; maar het is niet zoo: 's somers gaan de inwoners van hier weg voor de onreine lucht; maar nu zyn de meeste huizen bewoond. Het Colosseum vertoonde zich, by het licht der volle maan, in zyne volle pracht. Wy vervolgden onzen weg naar de herberg van

Heilige week

In het boekje „Uffizio della Settimana santa" vindt men de woorden van het Mattutino en van alles wat verder gezongen en gezegd wordt. Het Miserere is de 50e psalm, volgens de overzetting van de Vulgata. De formules van de Mis enz zijn omschreven in het Rituale Romanum, dat ik my ook heb aangeschaft.

Franz in de Via Condotti, waar geen plaats meer was. Het was moeijelijk nog plaats in een ander huis te vinden. Toen ons dit eindelijk gelukt was hielden de nieuwaangekomenen een gezamenlyk avondmaal by Franz en daarna ging elk van de vermoeijenis der reize uitrusten.

Woensdag 14 april tot zondag 18 april. Deze dagen waren bestemd, en ik heb ze ook grootendeels besteed, om de kerkplegtigheden der zoogenaamde heilige week te zien; het zijn die welke betrekking hebben op het paaschfeest. Zondag had de uitdeeling der palmen plaats gehad, maar buiten dien was er nog geene plegtigheid van belang geweest. Ik wil kort opteekenen wat ik heb bygewoond en dan iets van den indruk dien het op my gemaakt heeft.

Woensdag morgen was byna gansch besteed, om my eene redelyke kamer te zoeken, myn goed te ontpakken, by den bankier te gaan enz. 's Namiddag ging ik in de Capella Sistina van het Vaticano, waar ik het zoogenaamd Mattutino delle tenebre en vervolgens het Miserere van Gregorio Allegri hoorde. Naderhand ging ik nog in de Petruskerk, maar de dienst was daar reeds ten einde.

Donderdag morgen woonde ik in dezelfde Capella Sistina de mis by; zag de processie, waarmede uit die kapel in de Capella Paulina, die er tegenover is, een geheiligde ouwel gebragt wordt, en in het nagemaakte graf gelegd wordt. Vervolgens zag

Heilige week.

ik in eene zaal, tegenover de Capella Sistina, dertien arme geestelyken, die als bedevaartgangers naar Rome gekomen waren, de voeten wasschen door Cardinalen. In eene andere zaal zag ik hen daarna spyzen; zy werden hier ook door Cardinalen bediend. Het gelukte my dien dag niet, om den maaltyd der Cardinalen by te wonen. 's namiddags hoorde ik in de Capella Sistina het mattutino en het miserere van Baï. In de Petruskerk zag ik vervolgens de wassching van den Altaar della Confessione. In vorige jaren had dezen avond in dezelfde kerk ook nog de verlichting van het kruis plaats; dit wordt voor dit jaar achterweeg gelaten. Ik ging dezen avond nog in het hospitaal, genaamd Trinità de' Pelegrini, waar ik eerst drie honderd bedevaartgangers eerst zag de voeten wasschen, en vervolgens aan hunnen avondmaaltyd bedienen, door Cardinalen, Prelaten en andere wereldlyke en geestelyke beambten.

Vrydag, Den avond van donderdag en dezen morgen, waren in alle kerken zoo genaamde graven. welke de zinnelyke voorstelling zyn moesten van de begrafenis van Jesus. Zy waren meestal op den altaar, en waren omringd van een groot aantal waschlichten, waarmede ook de gansche kerken verlicht waren. De Capella Paulina was byzonder fraai verlicht; ik heb nog een aantal andere kerken bezocht: S. Antonio de' Portugesi was

Heilige week.

ook fraai versierd en prachtig verlicht. Overal wa-
ren veel menschen, die in stilte zaten te bidden; dit
heet men „venerare i sepolcri". De benaauwdheid
van de vele lichten vond ik overal zeer hinderlijk.
In de Capella Sistina woonde ik eene plegtige mis bij,
waarin de geschiedenis van het lijden volgens Johannes
gezongen werd; - eene korte Latijnsche preek werd ge-
houden; de spreker behandelde het onderwerp der Eucha-
ristie, maar op de plaats waar ik stond konde ik hem
niet verstaan. Vervolgens had de „Adoratione della
Croce" plaats; te weten het kruis op den altaar was tot
nu toe met gebloemd of met zwart floers omwikkeld
geweest, en werd nu plegtig ontbloot; allen die in de
kerk waren, uitgenomen de protestanten vielen er voor
op de knieën. In processie werd nu het Venerabile uit
het graf in de Capella Paulina teruggehaald, en daarna
de mis geeindigd.

Het gelukte mij heden tusschen 1 à 2 uren den maaltijd der
Cardinalen in eene zaal van het Vaticaan bij te wonen. Zij
zaten op een rei, tegenover de voorzitters, vijf in getal, en links
naast hen de prins Altieri, eenige „Senatore" van Rome.
Schoon er geen vleesch was, werd toch overvloed van koste-
lijke spijzen genuttigd, De Cardinaal Vidoni munte hierin
uit, na het dessert werd chocolade en daarna koffij en li-
keur gebruikt; hierop volgde eene korte preek in het
Italiaansch, zittende uitgesproken, over de vereeniging
van de regtvaardigheid met de barmhartigheid. De
redenaar sprak de Cardinalen aan als „Principi por-
porati, "Colonna della Santa Chiesa". De vergadering

Heilige week.

bestaat meest uit loci communes met veel gezwollenheid in woorden en gebaren.

Even als gisteren het graf zoo was heden in al de kerken het Crucifix fraai verlicht en ging men daarvoor zitten bidden; dit heette men „andare a visitare il S.S. Crocefisso". Ik heb ook in verscheiden kerken het verlichte kruis wezen zien.

In de Capella Sixtina heb ik weder het Mattutino delle tenebre en het Miserere van Allegri, hetzelfde als woensdag wezen hooren.

Daarna zijn de Cardinalen en andere geestelijken in plegtigen optogt gegaan naar de Petruskerk „all' Adorazione delle Reliquie". Deze reliquien zijn stukken van het kruis van de lans waarmede Jesus in de zijde gestoken is en het Volto Santo, dat is de doek, waarmede Veronica Jesus, toen hij het kruis droeg, het aangezigt heeft afgewischt, en waarin de trekken van het aangezigt met bloed zijn getrokken gebleven. Deze reliquien werden op een balkon, hoog boven een der pilasters (onder de koepel) vertoond, en toen wierpen zich al die in de kerk waren ter aarde.

Zaturdag ging ik reeds vroeg naar de kerk van het Lateraan; waar eene Mis gevierd werd, welke zeer veel plegtigheden insloot. Nieuw vuur ontstoken, wierook gezegend, een aantal prophetien gelezen en toepasselijk gemaakt op den doop; – vervolgens ging de geheele geestelijkheid, Cardinaal Zurla aan het hoofd, naar het doopfont, dat in eene afzonderlijke kerk, door Constantinus zoo men zegt, gebouwd, nabij de groote kerk staat. Hier was alles met bloemen versierd, en twee joden gansch

Heilige week.

Men deed de candidaten, drie of vier vragen in het La-tyn, die altyd met Credo beantwoord werden.

Na deze aanspraak werden ze ook gevormd.

in t zuit gebleed zaten gereed om gedoopt te worden. Eerst werd met veel formen en gebeden het water gezegend; met dit water de omstanders bespraeid; daarna werd werd de doop volbragt. Vervolgens ging men in eene andere kapel, waar de Cardinaal eene aanspraak in het Italiaansch hield aan de pasgedoopte. Nu ging de gansche processie weder naar de Lateraankerk, waar veel gezongen en een aantal jongelingen geordend wierden. Dit duurde zeer lang want een aantal formulieren werden elk van hen voorgelesen, en elk moest in t byzonder antwoorden. Eindelyk werd gecommuniceerd en de mis volbragt.

Des namiddags heb ik in de kerk Maria Egiziaca een dienst der Armenische Catholiken bygewoond; er waren veel menschen; ik vond het niet zeer belangryk, want noch van de formen noch van de taal konde ik iets begrypen; de taal klonk my zeer zonderling. Het was opgepropt vol met menschen.

Zondag was ik eerst naar de groote Petruskerk gegaan, meenende, dat daar de groote mis plaats had, doch ik vond alles ledig; de plegtigheid had plaats in de capel van het Quirinaal, op Monte Cavallo, dewyl de Paus zich daar bevindt. Ik kwam nog tydig om deze mis by te wonen; zy werd gezongen, en de geschiedenis der opstanding werd er ingesloten. Er is later in St Petrus wel eene groote mis gevierd, maar de Cardinalen en andere hooge geestelyken waren in de capel van

Heilige week

Men plagt ook by deze gelegenheid de bul Unigeni-
tus, tegen de ketters, te lesen, doch dit geschiedt
nu niet meer.

Na den afloop der mis heeft de Paus van de Loggia (balcon) van zyn paleis met veel plegtigheid den zegen gegeven. Alles was met rood behangen, een groot zyl was boven het balkon gespannen, op de plaats stonden vele troepen geschaard, die by afwisseling voor en na muziek maakten, en de plaats van Monte cavallo, die zeer groot is, was vol van volk dat tot op de daken der huizen geklommen was, aan de vengsters der huizen had men ook kleden gehangen en veel aanschouwers van allerhanden rang zaten daar om de plegtigheid by te wonen. Toen de Paus op het balkon kwam, verzeld van de Cardinalen, werd de groote klok van St Petrus geluid, en het geschut van St Angiolo gelost. Alle hoofden werden ontblood. Na den zegen werden twee aflaatsbrieven aan het volk toegeworpen.

S'namiddags ben ik in de Petruskerk geweest; er had eene processie van de twee Marias plaats, die strekte zich niet ver buiten de kerk uit, en werd door weinig menschen gevolgd.

In de Capella del Coro werd de Vesper gezongen en daarna gepredikt; dit laatste konde ik niet blyven bywonen, om niets van de verlichting der kerk te verliezen, die terstond met den donkeren begon. De verlichting bestond uit lampen, die geen zeer sterk licht gaven, doch om 8 uren werden behalven

Heilige week.

von Recke II 420. IV 80. met de aanmerkingen van deze waardige en verstandige vrouw kan ik my doorgaans zeer wel vereenigen

de lampen nog toortsen aangestoken, dit geschiede by-zonder snel. Ik heb deze verlichting lang en op verscheiden standpunten, naby en veraf, tot op den Monte Pincio aangezien. Het is werkelyk een zeer treffend gezigt: de formen zyn zoo schoon, het gebouw is zoo ontzachelyk groot, en de koepel zoo hoog en zoo fratsch. Dit alles in den donkeren nacht verlicht te zien levert eene vertooning, hoedanig men niet licht elders zal aantreffen.

Tegen tien uren had de zoogenaamde Girandola plaats; dat is een groot vuurwerk op het fort St Angiolo. Ik heb het zeer goed gezien op een plat aan de overzyde der rivier. Ik had nog nooit zulk een groot en schoon vuurwerk gezien.

Hier mede nu waren de plegtigheden der Paaschweek afgeloopen.

Ik heb, om niets te missen, de „Descrizione delle funzioni della settimana santa da F. Cancellieri" steeds nagelezen, en heb ook in het „Uffizio della settimana santa" alles wat gezongen en gezegd werd nagezien. Dit heeft my dikwyls opgehelderd hetgeen ik anders niet zoude begrepen hebben.

Wat nu het geheel der Heilige week betreft, hierin heb ik my gansch bedrogen gevonden. Ik dacht in Rome de grootste, de plegtigste, de treffendste Godsvereering te zien, vooral by gelegenheid dat men de belangrykste (voor het Christendom) gebeurtenissen herdenkt, die waarop zich de gansche leer-

Heilige week.

Er hebben in de andere kerken ook wel diensten en plegtigheden plaats, doch niet buitengewoon; in de Pieterskerk zyn ze niet aan den hoofdaltaar, maar in eene nevenkapel; nergens is het middelpunt, dan in de Pauselyke kapel, daar is de hooge geestelykheid, daar is de uitstekende muziek.

van de kerk grondt, namelyk den dood en de opstanding van Jesus. In de Petruskerk, die de grootste en prachtigste tempel is meende ik, dat zich alles zoude vereenigen, om met majesteit, voor eene tallooze schaar van menschen, de ceremonien van den catholieken cultus te verrigten. Meer verwachtte ik, zoo al niet den Paus, toch de Cardinalen en hooge geestelyken, op de deftigste en eerbiedigste wyze, den dienst te zien waarnemen; zoodanig dat men zich werkelyk in het middelpunt van de katholieke Christenheid zoude gevoeld hebben: schoone muziek, verlichting, tentoonspreiding van kerkpracht, dit alles verwachtte ik in de ontzachelyk groote Petruskerk.

Byna niets van dit alles heb ik gevonden. De hooggeroemde plegtigheden van de heilige week hebben plaats in zeer kleine kapellen van den Paus, waar alleen net gekleede heren en dames die toegangskaartjes hebben worden ingelaten, in die van het Quirinaal geheel geen vrouwen buiten die der vreemde gezanten. Dubbelde reyen van Zwitsersche wachters stoten met ongehoorde ruwheid de aandringenden terug; er is volstrekt gebrek aan order en vaegzaamheid; als er plaats moet zyn, zelfs in de kapel, zoo stoot en duwt men de omstanders terug geeft zelfs vuist- en stokslagen, zonder onderscheiding, ook zonder op te letten of die omstanders door anderen achter hen worden vooruitgedrukt zoo dat het dikwyls gevaarlyk is, en ik alleen

Heilige week

geloof, dat geen ongelukken plaats grypen, door dat de-
genen die zich naar deze feesten begeven tot den be-
schaafden stand behooren en dus eenigzins meer be-
scheiden zyn dan het volk; by alle andere gelegen-
heden zoude door zulke ruwe en onverstandige
wyze van handelen menschen het leven verlie-
zen. Dit zoude vreemd klinken als men het niet
gezien had, maar die zich in het gedrang bevon-
den heeft, zal het bevestigen. Ik heb nog op geen
plaats zoo onvoegzaam en onverstandig zien orde
houden, als by de kapellen van den Paus. Dat
het eigentlyke volk van deze plegtigheden geen
deel neemt behoeft ik niet te zeggen, maar zelfs
van de inwoners van Rome maagt er zich by-
na niemand aan; men ziet wel nog al Italia-
nen maar die zyn ook vreemden, en komen
even als de buitenlanders uit nieuwsgierig-
heid. Als men nu opgepropt in de kapel staat,
heeft die gemeente, welke zich met zoo veel
moeite naarbinnen geworsteld heeft, weinig ge-
schiktheid en gelegenheid, om gestigt te worden,
minder, naar het my voorgekomen is, dan in een
theater of concert.

Wat nu de plegtigheden zelven betreft:
Het Miserere en de voorafgaande gezangen zyn

Heilige week

My dunkt het is zeer gefaald, dat men in die voorstellingen van de natuurlyke order der dingen is afgegaan. Vrydag avond moest het Crucifix ten toon gesteld worden, het *miserere* en ook het schoone „*Stabat mater*" gezongen worden. Dit laatste heb ik nu niet gehoord, omdat het reeds 's Zondags gezongen was. Het graf moest na het Crucifix vertoond worden. Ik lees wel dat de kerk om wyze redenen de order van dit alles veranderd heeft, doch my dunkt, dat er de indruk door verstoord wordt.

Rome.

merkelyk zeer treffend. Naevenden gezang dan dat van het Miserere kan men niet hooren, vooral dat van Bai 't geen vrydag gezongen is. Het is ook niet zon" der indruk dat de kerk langzamerhand donkerder wordt, en er byna geen licht meer is wanneer dat aandoenelyk gezang begint, het geen aan den dood van Jesus herinneren moet. Dat er juist twaalf kaarsen zyn die een voor een worden uit" gedaan, en dat die de Apostelen beteekenen, dat de dertiende, die Jesus moet voorstellen achter het altaar verborgen wordt, - en diergelyke vind ik kleine toespelingen, die beneden de waarde van godsdienstplegtigheden zyn; - maar de Roomsche bestaat uit zulke toespelingen. -

Het is niet ongepast, vind ik, dat men voor het vock, welligt ook voor anderen, eene zinnelyke voorstelling maakt van het Graf. Maar hier by moesten niet honderde lichten branden, want het is iets treurigs, het is eene aandoenelyke herin" nering dat Jesus in het graf gelegen heeft; en eene prachtige verlichting stelt vrolykheid voor. Ook moest dat graf eenige gelykheid naar een wezenlyk graf hebben, nu zyn het maar opgeslik" te altaren die naar niets gelyken. Overigens vind ik de stilte die in de kerken by die gelegenheid heerscht, en de wyze dat elk voor zich ter aarde

Heilige week

knielt en zyn gebed doet, zeer goed en meer stichte-
lyk dan de Latynsche gebeden die de priester voorzingt.
Dat men de <u>kruisiging</u> herinnert door een groot
crucifix in de kerk te plaatsen, vind ik ook niet
ongeschikt; maar dit moest ook niet in een gloed
van licht hangen. De benaauwdheid welke in de
kerken door al die lichten wordt te weeg gebragt
is, dunkt my, ook iets waar tegen men waken moest.
De plaats waar men zyn gebed verrigten en zyn
hart tot het opperwezen verheffen zal, moet
niet zoo zyn, dat men er zich physisch gehinderd vindt,
en dat men verkwikt wanneer men by het uittreden
de frissche lucht inademt; zoo als werkelyk by my
het geval was. Hierby kwam dat het lichte
maan was, zoo dat ik nooit een dezer tempels,
met menschenhanden gemaakt, verliet, en den
schoonen hemel met starren en den glans der
maan rondom my zag, of ik dacht: de natuur
is toch een veel verhevener en veel geschikter tem-
pel om de Godheid te vereeren.

De <u>voetwassing en de maaltyd der pelgrims</u>, zoo
wel van de 13 in het Vatican, als van de overigen in
het Hospitaal, is eene ydele tentoonstelling van gewaan-
de liefdepligten, die my dunkt, dat nog als herinnering
aan Jezus toen hy de voeten zyner Apostelen waschte,
nog als voorbeeld van chariteit, eenige waarde heeft.
Het is eene komedie die door de hooghartige rede-

Heilige week.

De pellegrims hebben doorgaans eene kennelyke kleding, bestaande in een langen overrok met een kraag van gewast doek, een hoed met een breeden rand, en een langen staf met een klein kruis boven op in de hand; - de vrouwen hebbe de landskleeding en den staf - veelal hebben de mannen op hunne kraag groote schelpen, als een blyk dat ze uit verre landen kamen.

righeid gespeeld wordt. Het was my belangryk die schaar van bedevaartgangers, over de zoo, aan te zien. Hy dacht, naar de gelaatstrekken, behoorden ze tot twee klassen; dom of slecht; het de meesten zoude ik onder de laatste klasse geplaatst hebben; men zag er afschuwelyke (gelaats) trekken onder; velen hadden op het gezigt als 't ware te lezen: „wat zyt gy toch dwaas van my hier zoo te bedienen."

Hoe menig een, dacht ik, heeft zware misdaden op zyn geweten, en zoude voor het belang der maatschappy beter op de strafplaats zyn dan hier aan een goeden maaltyd, waar hy, als ware hy een heilige, met laffe voorkomendheid en goedheid behandeld wordt. Wat moet niet het nadeel zyn van een stelsel, dat de menschen doet gelooven, dat misdaden, door het gaan naar zekere plaatsen, het eten van de vruchten van eens anderen arbeid uitgewischt kunnen worden; en met weerzin zag ik de geestelyken aan, die zulke dwaalbegrippen voortplanten. Toch dacht ik van den anderen kant, welligt is myn oordeel te streng; wie weet of niet velen onder deze pelgrims opregt berouw hebben over een of andere daad, die zy het ongeluk hebben gehad te bedryven, en die hun juist daarom zoo zwaar weegt, wyl zy naauwgezet van geweten zyn. Het ligt psychologisch wel in het menschelyk karakter om eene slechte daad door een of andere moeijelyke taak, die men zich zelf oplegt te willen wegnemen. Wie is er, die

Heilige week

Rome.

nooit iets bedreven heeft dat hy daar eene opoffering ware zy ook nog zoo zwaar, uit zyn leven zoude willen uitwisschen; en zulk eene opoffering is het welligt voor sommigen, om uit verre streek te voet naar Rome te komen, om aan het graf, zoo hy meent, van Petrus aan wien, zoo hy gelooft, de magt om zonden te vergeven was toevertrouwd, zyn berouw en smart over het geen hy begaan heeft, te betuigen. Myn hart dryft my, om te gelooven, dat velen op die wys als pelgrims naar Rome komen; maar goed te keuren, dat men hun dit, als middel om hun geweten gerust te stellen, voorschryft; dit kan ik niet. Er is, naar myne wyze van zien, geene ware veredeling van den mensch te verwachten, zoo lang hy zich iets anders dan eene deugd tot pligt maakt; alle surrogaten voor strikte zedelykheid zyn, dunkt my, bedrog, ter goeder of ter kwader trouw; en ik houde ook voor surrogaten zoo menige schyndeugden welke alleen door vooroordeel of bygeloof, niet door de beschaafde rede worden voorgeschreven.

Het wasschen der handen aan den altaar is eene Joodsche plegtigheid, die als godsdienstoefening niets beduidt. De aanbidding der reliquien is een der laffste formaliteiten, die in den eerdienst plaats vinden; die schynt my op gelyke trap te staan, als de aanbidding der fetisch by de onbeschaafde heidenen. Dat men het middagmaal der Kardinalen als eene godsdienstplegtigheid zoude moeten be-

Heilige week.

schouwen geloof ik haast niet, dat iemand ern-
stig zal beweren.

Op het <u>dopen der Joden</u>, weet ik, wordt veel aange-
merkt; het kan ook wel zyn dat men de voorwer-
pen daartoe met geld, niet met overtuiging ver-
krygt, dat men dezelfden somtyds op nieuw doopt;
maar in de wyze waarop de plegtigheid zelve
plaats had, was veel naauwkeurigheid en statig-
heid; - de menigvuldige kleine aanspelingen en
toespelingen in de formen, en het gebruik van de
Latynsche taal die niet verstaan wordt, zyn aan-
merkingen die op den ganschen cultus passen. De
Italiaansche redevoering van den Cardinaal Zur-
la was eenvoudig en zeer gepast; in de aange-
nomene begrippen, dat men door gedoopt te
worden deel verkrygt aan een eeuwig geluk,
waarvan men anders voor altyd verstoken blyft,
was zy zelf zeer aandoenlyk; - een aantal mis-
tieke voorstellingen van het oude testament op
het Christendom toegepast waren in deze rede-
voering, zoo als in alle andere, zelf ook in die
der protestanten, voorhanden. Deze plegtigheid
kunde toch ook slechts door een klein getal menschen
bygewoond worden.

In het <u>ordenen van jonge geestelyken</u> heb ik niets
treffends kunnen vinden, geene welsprekende
redevoering, die my dacht, dat daar zoo wel von-

Heilige week

Ik konde niet zonder gruwing aanhooren, dat de Cardinaal zeide: in naam van den Paus, geef ik u de magt, welk hy door Jesus en Petrus van God ontvangen heeft, om absolutie van zonden te geven. –

In het algemeen, vind ik, dat de geestelyken onmannelyke houding en onmannelyke kleeding hebben; het nygen, op de wys der vrouwen, en het aanhoudend knielen heeft ook iets, wat my zeer stuit. Als men het niet gewoon was en men hoorde het van een afgelegen volk, zoude men moeite hebben te gelooven, dat de priester herhaalde reizen knielt voor een ouwel, dien hy op den altaar aan God ten offer brengt, dien hy vervolgens inslikt, en dien hy eindelyk zegt, dat God zelf is; – dit is toch werkelyk en letterlyk waar.

de gepast hebben, niets dat de aanstaande geestely„
telyken voor hunzelven en voor de wereld belangrijke
en eerwaardig deed uitkomen; het waren lange
formulieren voor elk van hen op nieuw gelezen,
aanhoudend knielen en weder opstaan: het
haar afsnyden, verschillende kledingen omhan„
gen; – anders niet. Ik zag ook met leedwe„
zen zulk een groot getal menschen de loopbaan
van een ledig nutteloos leven intreden, en allen
met de magt om zonden te vergeven uitgerust!
De Mis die ik met eenige wyzigingen dezer da„
gen meermalen gehoord heb is my niet zeer
plegtig voorgekomen; men is zeer naauwgezet
in de formen en kleuren van de kledingen, in het
knielen en zegenen, het bewegen regts en links, en
dit alles zyn toespelingen, die men volstrekt niet
begrypt als men er geene uitlegging van leest,
en die met de uitlegging nog klein en weinig
treffend zyn. De stukken uit den bybel en ande„
re zaken die gelezen of gezongen worden kan
men niet verstaan, en als men ze met het boek
in de hand volgt, bemerkt men, dat de toon ge„
heel niet in verband staat met den inhoud.
Alles wat uitgesproken wordt, is tot ledige
klanken, zoo als al de riten tot ledige cere„
monien, gebragt. Het geheel is caput mortuum
van eeredienst, het is het koude ligchaam

Heilige week.

Dezer dagen heb ik opgemerkt dat de winkels van hammen, worsten en andere eetwaren bijzonder fraai met kransen versierd en 's avonds ter beste verlicht zijn; dit is omdat nu de tijd begint, dat men weder van die voorwerpen naloop genieten mag. Ik vind dat Heer: Recke hetzelfde heeft opgemerkt, en goed beschreven. II 425.

waaraan de ziel ontbreekt.

De zegen van den Paus moet eene schoonere vertooning opleveren op de plaats van St Petrus; toch is het plein van Monte Cavallo ook groot, en het was vol menschen. De muzijk der militairen stond in geen samenhang met de plegtigheid; zij speelden onder anderen het jagerskoor uit den Freyschütz. Er was weinig opgetogenheid; en het geloof, dat werkelijk die zegen van den Paus eenigen zegen aanbrengt, scheen niet algemeen te zijn.

Dat eene illuminatie en vuurwerk in verband staan met het paaschfeest, zal men zich moeijelijk kunnen voorstellen in landen, waar godsdienst van somberheid zoo wel als van ernst onafscheidelijk schijnt. Toch komt het mij niet zoo ongepast voor, dat men den grooten feestdag, waarop men de opstanding van Jezus viert, met vreugdelichten en vreugdevuren eindigt. Godsdienst en vreugd zijn, vooral in dit land, aandoeningen die zeer wel samengaan.

Op mijne menigvuldige gangen door de stad, heb ik deze dagen reeds veel gezien en leeren kennen. Zaterdag namiddag ben ik met den Graaf Hangwitz, een Oostenrijksch jong mensch, die ik in Napels heb leeren kennen, de Villa Borghese en de Therme van Cara-

calla berookt; doch van dit alles wil ik liever wat op-
teekenen, als ik het nader zal gezien hebben.
Het is dezer dagen hier zoo koud geweest, dat een
Engelschman, die naast my woont, steeds gestookt
heeft, en ik het gewis ook zoude gedaan hebben als ik
een schoorsteen gehad had.
Maandag 19 tot Zaturdag 25 april. Dezer da-
gen heb ik begonnen de merkwaardigheden van
Rome te bezigtigen. Ik had een loonbediende aan-
genomen; doch daar my die van dag tot dag uitstel-
de ben ik alleen gegaan, en geloof dat dit beter is,
hoewel ik in het eerst wel eenigen tyd door het zoe-
ken en dwalen verloren heb. Het was my moeilyk
eene keuze te doen uit de oneindige verscheiden-
heid van belangryke voorwerpen; – even zoo is
het my moeilyk van het geen ik zie en opmerk
aanteekening te houden; er is te veel om alles op
te schryven, en den tyd, dien ik t'huis ben, dien ik
byna geheel te besteden, om nate zien en my voor
te bereiden voor het vervolg van myne gangen.
Ik wil toch niet gantsch nalaten, om wat op
te schryven, maar voor de beschryvingen kan
ik my verlaten op het werk van Venuti over
de Oudheden, het Handboek van Vasi, dat zeer
goed is; en vele reizen, die ik by my heb, maar
niet alles kan naslaan omdat my de tyd ont-
breekt.

Ik heb maandag 21 eene andere woning betrokken, in de Via Capo le Case no 79. een der gezondste plaatsen van de stad. Mijn huisheer heet Giacomo Limondi en zijne vrouw, die nog meer bekend is, Signora Nina.

Wanneer men zeer ruim tijd had, zoude het welligt doelmatig zijn, de voorwerpen die Rome voor den wetenschappelijken en kunstlievenden reiziger oplevert in klassen af te deelen en zich uitsluitend met elk dezer klassen afzonderlijk bezig te houden. In de eerste plaats zouden dan altijd komen de overblijfsels van de Romeinen, die men naar het tijdperk waartoe zij behoren, en naar het soort van de gebouwen, of van beelden enz zoude kunnen afscheiden; - de voortbrengsels van nieuwere bouw- beeldhouw- en schilderkunst, en wat meer voor den reiziger belangrijk zijn kan, zouden dan naderhand in aanmerking komen. Doch zulke afscheiding is bij een kort verblijf ondoenelijk; het is bijna onvermijdelijk, dat elke dag zeer uiteenlopende voorwerpen voor de waarneming oplevert, en behalven, dat de ligging in dezelfde streek van de stad aanleiding daartoe geeft, zoo maakt het juist die verscheidenheid mogelijk, veel op een dag met vrucht te kunnen zien, dewijl een groot aantal gelijksoortige voorwerpen den aandacht te veel zouden vermoeijen. Maar in de herinnering maakt men natuurlijk eenige rangschikking naar den

Mons Palatinus.

Mev: von Recke maakt, by 't beschouwen van elken berg, zeer lieve schetsen van 't geen (volgens) de fabelen en de geschiedenis daarop is voorgevallen. Zie II 5.
Hare reis heeft te meer waarde, omdat ze door een goed oudheidkenner, Böttinger, uitgegeven is; tevens omdat ze door een nog beter oudheidkenner, Zoega (een Zweed) op hare wandelingen is voorgelicht geworden.

Venuti I. 5.
Vasi 371.

Ven. I. 2
Vasi 131.

Recke II. 14.

aart der voorwerpen; en zoo wil ik trachten in deze aanteekeningen die ik voor mijne herinnering houde, telkens, hetgeen my gedurende eenige dagen heeft bezig gehouden, saam te vatten, en eeniger mate te rangschikken.

Ik ben dezer dagen meestal geweest op den Mons capitolinus, Mons Palatinus en het gewezen Forum Romanum, en de omstreken. Met de kaart en het handboek heb ik de overblyfsels der oudheid opgezocht en beschouwd.

De Mons Palatinus waar Rome haar begin genomen heeft is nu byna onbewoond, en zyn tuinen, waar men groenten teelt, en zelfs de kleine Villa Farnese is vervallen en heeft nu dezelfde bestemming. Een Engelsman, Charls Mills is de eenige die er nog een klein landgoed heeft. Aan den voet van dezen heuvel is nog de plaats kenbaar, waar men zegt dat Romulus en Remus gevonden zyn; zy heeft den ouden naam Velabrum behouden, die afgeleid wordt van de zylen die men er plagt te zien als de Tiber hoog was.

Ik ben in de kleine ronde kerk San Teodoro geweest, die men zegt dat van Romulus geweest is, maar die anderen als een tempel van Vesta beschouwen. Ik kan de zaak niet beslissen; maar de omstandigheid, dat men in deze kerk de zwakke kinderen aan de bescherming van den Heiligen Theodorus komt aanbevelen, even als men dit oudtyds aan die van den Vergoden Romulus plagt

Mons Palatinus

Venuti I.4.

Vasi 131. & 130.

Ven. I 29. Vi 22 juni

Vasi 142-149. & 379

vasi 149

te doen, is dunkt my een groot bewys voor de eerste meening; want men vindt hier telkens dat het bygeloof "mutato nomine" hetzelfde is als by de Heidenen. De kerk is inwendig zeer lief en heeft een fraai koepelgewelf.

Naby dezen tempel moet ook de grot, Lupercale genaamd, als mede de Ficus Ruminal gemeent zyn, waar aan zich de eerste overleveringen van t ontstaan van Rome hechten, en die daarom, zelfs als fabels altyd eenig belang hebben.

De gansche berg is ingenomen geweest met de Paleizen der Caesars, die van Augustus tot Theodoric daaraan gebouwd en veranderd hebben. Het Gouden huis van Nero heeft zich zelf ver buiten den Mons Palatinus uitgestrekt. Uit de ruine overblyfsels kan men zich wel een denkbeeld van de ontzachelyke grootte, maar niet van den vorm en inrigting maken. Ik heb van alle zyden deze ruines doorwandeld en my uit de onderscheiden standpunten geplaatst, zoo wel om het gezigt van de ruines zelven als van de omtrekken goed te genieten.

In den Giardino del Collegio inglese ziet men een hoog balkon op gemelden ruinen, en bestaand geweest, zoo men meent, om de spelen in den Circus aan te zien. Nu heeft men er een verrukkend gezigt over het omliggende land, de vele ruines, en de bergen in het rond. In de Orte Farnesiani ziet men nog onderaardsche vertrekken die men Bagni di Livia genaamd heeft, waar

Mons Palatinus.

de gewelven zyn overblyfsels van uitsteekend fraai geschilderde verciersels, waarin het groud en de blauwe, gele en rode bloemen nog volkomen frisch zyn. Men heeft op de hoogte in deze tuinen een mooi gezigt op de Stad. In de Vigna Palatina, waarin de heer Mills een allerliefste Engelsche tuin met welriekende bloemen heeft, ziet men verscheiden vertrekken zoo men meent van het huis van Augustus, die, wat den form betreft nog ongeschonden zyn. Die vertrekken zyn meest langwerpig rond en met vele nisses; zy zyn gewelfd en schynen het ligt van boven ontvangen te hebben. Het uitzigt is hier nagenoeg als in den eersten tuin. — Eindelyk ben ik nog in een vierden tuin geweest, maar ook overblyfsels van zalen enz. en, als mede van een groote opene plaats, zoo het schynt, met overdekte halfronde plaatsen om voor regen en zon beschermd te zyn. Men is steeds verwonderd over de groote schaal waarop dit alles gebouwd is, en over het geweld waarmede men het vernield heeft. Van welke tonelen zyn die muuren getuigen geweest; en hoe weinig is er overgebleven, om de plaats van zoo veel magt en weelde, van zoo veel menschelyke ondeugd aan te wyzen. De gedachten verwarren zich, en het hart wordt beklemd, als men in dat verledene terug ziet. Vergeefs zoekt men een plan in de lotgevallen der volken. In de vroegere eeuwen, zoo wels als nu,

Mons Capitolinus

Venuti I. 11.
Vasi 377.

Vasi 375.

Venuti 25. 58. 80 I.
Vasi 130.

Reuke II 15.

was de toestand van het menschdom eene onoplosbaar nadeel.

Ons kortzigtig oog doorziet
Het plan der Godheid niet.

Aan den voet van den Mons Palatinus was de Circus maximus. Men ziet nog eenigzins de sporen daarvan aan den grond en stukken muur, maar eigentlyke overblyfsels van eenige beteekenis zyn er niet. Thans zag ik de landlieden hunne graantetuinen omspitten op de plaats, waar eens, zoo men zegt tot over de viermaal honderd duizend menschen zich vereenigden, om den wedstryd in het wagenrennen, de spelen met wilde dieren, en dergelyke vermaken by te wonen. Is welligt de zucht der tegenwoordige Romeinen voor den wedloop der paarden in den Corso, nog een flauw overblyfsel van het oude karakter; panem et circenses!"

Ik heb ook aan den voet van den M. Capitolinus de schoone kerk der heilige Anastasia bezocht, en die van Sta Maria Liberatrice. Sommigen meenen, dat deze laatste op de plaats van den tempel van Vesta staat. Naby deze plaats liep de Via Sacra welke men zoo genoemd had omdat daarop de vrede tusschen Romulus en Tatius gesloten was, die de Romeinen met de Sabiners vereenigde.

Op den Mons Capitolinus is byna niets meer overgebleven. Onder het tegenwoordig Palazzo Senatorio

Mons Capitolinus.

Vasi 105
Vasi 104 & 57.
Venuti I 106.

Venuti I 105
Vasi 57.

Vasi 53. Recke II. 24. Hagen IV 69.
Wat my in kerken of elders byzonder behaagd of getroffen heeft heb ik in Vasi met NB getekend, om er hier niet altyd melding van te maken.

niet men nog overblyfsels van muurwerk, op de onde-
heterstiende wyze gebouwd van groote vierkante
steenen, zonder cement vereenigd. Hier heeft, zoo
men meent het Tabularium, opgestaan. Men wyst
ook nog de Rupes Tarpeja, doch de omstandighe-
den van den grond zyn zoo veranderd, dat zy
byna niet meer kenbaar is, en altoos geen denk-
beeld geeft van het geen zy geweest is: het is eene
niet zeer steile en niet zeer hooge rots.

Venuti Vasi en zoo vele anderen geven eene be-
schryving van het Capitool en zyne omliggende
gebouwen, zoo als het was in den tyd der Romei-
nen en zoo als het nu is. Ik wil alleen opteeke-
nen wat ik er gezien heb.

Op het hoogste punt, waar de tempel van Ju-
piter Capitolinus plagt te staan, is nu de kerk
genaamd di Ara Coeli met een klooster van
Franciscaner-monnikken. De altaar, zeggen de
geloovigen, is door Augustus aan den eerstgeboren God
gewyd, toen hy de tyding van de geboorte van Jesus
ontving. Er zyn hier zulke overleveringen zonder
eind; in elke kerk vindt men ze. De Heilige He-
lena ligt hier, ook volgens de overlevering begra-
ven. Het is eene mooye kerk; er was geen dienst,
maar veel vrouwen, vooral vrouwen, kwamen
in stilte hun morgengebed verrigten; dit vind ik
stichtelyker dan de dienst der priesters. Het was, zoo
ik meen in deze kerk, dat Gibbon de monnikken

Mons Capitolinus.

Venuti I. 108

Vasi 105.

De trap waarlangs men de ongelukkige gevangenen deed op en afklimmen heette Gemoniae; dit komt overeen met de benaming in Venetië: Ponte de' Sospiri

Er is beneden eene opening, die mijn leidsman mij zeide, dat met Catacomben samenhangt, die zich ver uitstrekken, doch waarin men niemand meer laat ingaan, sedert er ongelukken hebben plaats gehad.

vesper hoorde zingen, en getroffen door het diep verval van Rome, besloot om de geschiedenis daarvan op te sporen. Hieraan zyn wy zyn belangryk werk verschuldigd.

De nieuwe gebouwen: het Paleis van den Senatore, die van de Conservatori en van t Museum zyn niet zeer merkwaardig dan om de kunstvoorwerpen die er in bewaard worden, en daarvan wil ik later iets opteekenen.

By t afgaan van het Capitolium, naar de zyde van het Forum, zyn de Mamertinsche Gevangenissen, door Ancus Martius en Servius Tullius gebouwd. Het zyn twee gewelven boven elkander, die uit groote gehouwen steenen, zonder kalk vereenigd, bestaan; men kwam er door eene ronde opening van boven in. Yselyk zyn deze gevangenissen en yselyke herinneringen knopen zich daaraan.

Hier heeft zoo men zegt Petrus gevangen gezeten, en daardoor is nu de plaats heilig geworden en heet San Pietro in Carcere; er staan altaars en nu en dan wordt er dienst gedaan. Beneden is eene bron, die ontstaan is op het oogenblik toen Petrus zyne twee wachters, die hy bekeerd had, doopen wilde; dit water wordt tegen allerhande kwalen gebruikt. Nog iets. In den wand van de gevangenis is het aangezigt van Petrus afgedrukt by gelegenheid, dat een kryghsknecht hem een slag heeft gegeven, waardoor hy met het hoofd tegen de muur stootte. Dit heilig af-

Mons Capitolinus.

Venuti I 110.
Vasi 108.

Venuti I. 111.
Vasi 110.

Rome.

ruksel is met traliewerk bedekt, en men leest er dit op-schrift by: In questo sasso Pietro da di testa
Spinto da sbirra, — il prodigio resta.

De steenen paal waaraan Petrus en Paulus zyn vastgeketend geweest is er ook nog.

Bovenop is de kerk van S. Gioseppe de' Falegnami gebouwd; waar een mooi schildery van Carlo Maratta, de geboorte van Jesus voorstellende gevonden wordt. Naast den altaar hangt eene „Nota delle reliquie" – en daaronder staat „L'altare del detto S. Carcere è stato privilegiato in perpetuo da S. Silvestro papa con la liberazione di un' anima dal purgatorio per ciascuna messa che in esso si celebri." Ik teken nu en dan zulke zaken op, niet als zeldzaamheden, dit zyn ze niet; maar omdat het moeyelyk is ze te gelooven, als men ze niet ziet, en ik daarom naauwkeurig voor myne herinnering, ook om er verzekering van te kunnen geven, bewaren wil, wat ik met eigen oogen heb gelezen en gezien.

Aan de helling van den berg heb ik de acht kolommen gezien van den tempel van Fortuna, die men te voren gemeend heeft dat van den tempel der Concordia waren. Men houdt ze voor werk uit den tyd van Constantinus.

Verder de drie zeer schoone kolommen van den tempel van Jupiter tonans, door Augustus gesticht; Resten van den tempel der Concordia zyn in de nabyheid gevonden; – Nenntí meent ook nog zo

Forum Romanum

Romanelli Viaggio a Pompei 2. Pl. p 153.
Vase 114.
Eene marktplaats heete men by onderscheiding Forum nundinarium; eene plaats waar regt gesproken werd Forum Judiciarium.

nen van andere gebouwen te kunnen aanwijzen; doch het onderzoek daaromtrent laat ik aan de oudheidvorschers over.

Forum Romanum. De benaming van Forum was zeer algemeen; de marktplaatsen werden ook zoo genaamd; de plaatsen waar regt gesproken (werd), zaken van den Staat behandeld werden; in 't algemeen de plaatsen waar het volk zich verzamelde, werden Forum genaamd. In alle steden had men een Forum, dikwyls meer; in Rome waren er verscheiden; doch het Forum Romanum was het oudste en voornaamste, het was het middelpunt van Rome, de plaats waar de belangrykste zaken van den Staat behandeld werden, en waar de gewigtigste punten voor de bekende wereld beslist zyn; en waar zoo vele tonelen, die de geschiedenis nooit zal vergeten, zyn voorgevallen. In de elfde en dertiende eeuw is het in dien volkomen staat van verwoesting gebragt, waarin men het nu ziet. De grond is, door de bouwstoffen der vernielde gebouwen, dertig tot veertig voet verhoogd, en in het puin waarover men gaat zyn waarschynlyk nog vele schatten voor de kunst en de oudheden begraven. Men heeft op enkelde plaatsen met vrucht opdelvingen gedaan, vooral onder de Fransche regering. De plaats waar het Forum plagt te zyn, benevens de Via sacra, is nu met bome

Forum Romanum.

Kephalides Reise I 59.

Venuti I. 69.

Vasi 114

Vasi 120.

Vasi 122

Vasi 124.

Vasi 125.

beplant, en heet Koeijenveld Campo vaccino. Hier is men van de grootste ruïnes van Rome omringd. De oudheidkenners zijn het niet volkomen eens over de strekking en grenzen van het Forum; ook niet over de gebouwen, waartoe men de overblijfsels die aanwezig zijn moet brengen; toch schijnt het, dat latere opdelvingen en de studie der klassieke schrijvers meer en meer licht over dit een en ander verspreiden.
De gebouwen die nog gezien worden zijn de volgende
Triumphboog van Septimius Severus, welke de Senaat in 't jaar 205 van onze tijdrekening ter eere van dezen keizer en van zijne zonen Caracalla en Geta heeft doen oprigten.
De kerk van San Luca (te voren Sa Martina) staat op de plaats waar men meent dat gestaan heeft het Secretarium Senatus, dat was het gebouw waar de Senaat criminele beschuldigingen onderzocht. Van de Academia di San Luca hoop ik nader te spreken.
De voorgevel van de kerk van S. Adriano is blijkbaar antiek, en wordt gehouden voor een overblijfsel van de Basilica van Paulus Aemilius; de metalen deuren zijn overgebragt naar de kerk van San Giovanni Laterano. Wat Basilicae waren geeft Vasi op in zijn handboek. 6 vlg. en Romanelli aang. w. I. 166.

Eene mooije op zich zelf staande zuil had men te voren gehouden voor een overblijfsel van een tempel van Jupiter Custos; doch de laatste opdelvingen

Via Sacra, cat.

Vasi 124.

Vasi 130

hebben getoond, dat deze zuil in het jaar 608 ter eere van keizer Focas opgerigt is door den Exarcha van Rome, Smaragdus.

Drie zeer schoone Corinthische zuilen, met een gedeelte der kroonlijst, houdt men voor overblijfsel, van de Græcostasis, het gebouw waarin vreemde gezanten geherbergd werden.

In de nabijheid van deze zuilen meent men nog de sporen te ontdekken van de Curia Hostilia, naderhand Julia, waarin de Senaat vergaderde; ook van het Comitium, waarin het volk bijeenkwam. In het midden van het Forum was de gemeast poel, die niet gedempt kon worden, waarin zich Curtius gestort had, en waarvan de plaats altijd nog zijne naam draag. Op het Forum was ook het spreekgestoelte, Rostra, van waar men zoo veel invloed op het volk had. Er waren een aantal tempels en andere gebouwen, waarvan men zich moeite geeft, om de plaats nog aan te wijzen; doch ik kan van dit alles geen aanteekening houden in mijn dagboek, dat alleen bestemd is, om het geheugen te bewaren van het geen ik gezien heb. Voor al het overige mogen mij dezelfde werken, die ik op reis geraadpleegd heb, ook naderhand te stade komen.

Het Campo Vaccino bedekt, behalven het Forum Romanum ook een groot gedeelte van de vallei

Via Sacra, cer.

Vasi 132.

Vasi 133. v. d. Hagen IV. 71.

Vasi 134.

Vasi ? I 59 vasi 135.

tusschen den Mons Palatinus en Mons Esquilinus, waar de Via Sacra, de levendigste straat van Rome plagt te loopen. In deze strekking voortgaande, heb ik nog verscheiden ruines bezocht.

Tempel van Antoninus Pius en Faustina. Achter eene fraaye rei Corinthische kolommen, die van dezen tempel zijn overgebleven, heeft men eene lelijke kerk gebouwd (dezelve) van San Lorenzo in Miranda.

Tempel van Romulus en Remus, nu eene kerk van S.S. Cosmo e Damiano. Men heeft de kerk gelijk met den opgehoogden grond gemaakt, hierdoor zijn er twee verdiepingen ontstaan. De metalen deuren en de kolommen en lijst van den ingang heeft men ook hooger geplaatst. In de kerk was het volgende stuk ter lezing opgehangen: „Chi visitera questa Ven. Basilica di S.S. Cosmo e Damiano nelli giorni qui notati confessato e communicato acquistera indulgenza plenaria come per rescritto di Nostro Signore Papa Pio VII le 23 decembre 1808" – Hier volgt een lijst van 28 dagen in het jaar.

Daarnaast is het Oratorio van de Via Crucis, die in het Colosseo staat; ik heb er de broederschap in zien bijeenkomen, voor de preek en processie begon. Twee kolommen daarvoor staan tot aan de kapitelen in den grond.

Nu volgt de ruine zoo men meent van de Basili

Via Sacra, ect.

Vasi 138.

Vasi 140

In den boog van Titus heeft men eene groote witte marmeren plaat gemetseld met een lang opschrift inhoudende dat Pius VII dit gebouw en enz: rond-om wat heeft laten opruimen. Dergelyke opschrif-ten vindt men overal. Nergens heb ik gevonden dat de Franschen iets gedaan hebben, want by een soort van Fictie wordt dit alles toegeschreven aan den Paus, die terwyl in Parys of elders gevangen was.

Vasi 149.

lica van Constantinus; anderen hebben gemeend, dat het overblijfsels waren van den tempel des vredes. Deze ruine steekt boven de andere uit, en is met hare drie gewelven op vele standpunten zigtbaar.

De kerk der Heilige Francesca voorbijgaande, komt men aan de ruine van den Tempel van Venus en Roma; sommige hebben gemeend dat het een tempel der Zon en Maan geweest was.

De Triumphboog van Titus, na zijnen dood opgerigt ter zake van de inneming van Jerusalem. Men ziet er den optogt van het leger op afgebeeld, dat onder anderen den Candelaber uit den tempel van Jehova, als gemaakten buit wegdraagt. Nu zijn de gebouwen links van dezen boog weggebroken, zoo dat men dezen weg kan gaan zonder onder door den boog te passeren het geen te voren noodzakelijk was. Alleen ziet men regts eene zeer naauwe opening, welke men zegt, dat voor de Joden was, die veel betaalden, om die opening te mogen hebben, ten einde niet onder door den boog, welke hunne vernedering verkondigt, te passeren. Zoo dit waar is, dunkt mij dat het als een mooije trek van onvergeefelijk volkskarakter kan beschouwd worden.

Verder voortgaande ziet men regts den Triumphboog van Constantinus; daarvoor is een overblijfsel van een oude fontein, dit noemt men Me..

Via Sacra, &c.
Venuti I 45.
Vasi 152

Eindelyk komt men aan het Amphitheatrum Fla-
vianum, thans Colosseo genaamd; door de keizers
Vespasianus en Titus gebouwd; waarin voor 87 duizend
aanschouwers zitplaatsen, en nog voor 20 duizend
staanplaatsen waren. De grootste, in veel opzig-
ten de schoonste, de treffendste ruine. Zy is zoo
veel beschreven; al wat ik er van zoude kunnen
opteekenen vind ik zoo naauwkeurig in andere
boeken dat ik het onnoodig acht hier iets daar-
van neder te schryven. Ik ben er reeds menig-
vuldige malen geweest, op onderscheiden tyden
van den dag; heb ook de volle maan op de
vervallene muren zien schynen; doch ben er
nog niet van verzadigd; ik hoop myne wan-
deling nog dikwyls derwaards te rigten; en
mogelyk is het my dan der moeite waard het
resultaat van de indrukken die ik ontvangen
heb op te teekenen.

Ik heb er vrydag na middag een Capuciner monnik
eene preek hooren doen. Eerst vergaderden zich
een aantal menschen in de kapel, die op het
Campo Vaccino is naast den tempel van Romu-
lus; het waren leden eener broederschap; zy
waren met zakken over het hoofd verhuld en
als wanneer ze ter begrafenis gaan. Uit die ka-
pel gingen ze in processie, een droeg een kruis

Via Sacra, cet.

vooruit en allen zongen liederen; – de vrouwen, onverhuld en in klein aantal, werden ook aangevoerd door eene, die een kruis droeg. De preek was over de opstanding, en was vol herhalingen van dezelfde zaken met andere woorden, meer nog van woorden en klanken die geen zaken behelsden, de gewone mystike styl, ook bij andere gezindheden. Na de preek ging men in de arena rond, knielde voor elk der veertien altaren, die den zoogenaamden kruisweg (via Crucis) uitmaken, zong eenige liederen; – en keerde naar de kapel terug. Vele armen, ouden en gebrekkigen volgden den trein; en zoo het al niet zeer stichtelijk was, had toch de gansche godsdienstoefening een zeer onschuldig voorkomen; en in zoo ver weerloze en ongelukkige menschen daarin eenige troost en opbeuring vinden kunnen, heeft zij zelfs eene aandoenlijke zijde, als men zich herinnert, dat hier te voren zulk een wreed en onmenschelijk vermaak gezocht werd. Meer stuitte mij het opschrift van het kruis, dat in het midden der Arena staat, „Bacciando la santa croce si acquistano duecento giorni d'indulgenza." Hieraan weet ik geen zin te geven, die het verschoonlijk maakte.

Musca.
Vasi 65.

Het Museum van het Campidoglio heb ik ver-
scheiden reizen bezocht en heb met aandacht en
genot de menigvuldige voorwerpen van kunst
die het bevat, beschouwd. Een der gebouwen
is geheel voor 't Museum bestemd, men vindt
daarin beelden, reliefs, opschriften enz, die meest
in en by Rome gevonden zyn. Op de plaats van
het Capitool staan ook verscheiden andbeelden, die
groote kunstwaarde hebben, onder anderen het
schoone standbeeld van keizer Marcus Aurelius
te paard in brons. – Verder vindt men in het
paleis der Conservatori eenige voorwerpen
van kunst in de zalen verspreid; – eene verza-
meling van schilderyen, die juist niet zeer groot
is maar toch veel schoons bevat; en eindelyk
beneden de zoogenaamde Protomoteca, dat
is eene verzameling van borstbeelden van
verdienstelyke mannen van Italie, en ook
eenige uitlanders. Deze plagten in het Pan-
theon te staan, maar zyn in 1820 naar het Capi-
tool overgebragt. Het loopt, dunkt my, dadelyk
in het oog, dat in deze verzameling zeer veel ver-
dienstelyke mannen ontbreken, en een aantal
niet verdienstelyke gevonden worden.
De catalogus van deze verzamelingen is zeer

Omgang.

Zie 25 aangeplakt.

naauwkeurig; wat my byzonder bevallen of ge-
troffen heeft heb ik daarin met NB gemerkt; en
ik zal er dus voor als nu hier niets van opteeke-
nen; de tyd voor schryven is my te kort.

Myne wandelingen heb deze dagen allen alleen
gemaakt; - gegeten heb ik by Restaurateurs,
die niet best zyn; somtyds vond ik er gezel-
schap, daar ik wat mede praten konde, maar
niet dikwyls, ik moest dan maar in myne een-
zaamheid myne opmerkingen maken, en dit heeft
my vry wel bevallen.

Den jongen Graaf Kaunitz heb ik nu en dan
gezien, doch die is nu vertrokken, het geen my
spyt, want hy was wel onderrigt en zeer beleefd.
Ik heb by hem een Prins Corrowlath aangetrof-
fen, die my ook zeer beschaafd voorkwam. Het
is eene zeldzaamheid, dat Oostenrykers lust
hebben en verlof krygen om buitenlandsche
reizen te maken; zonder een byzonder verlof
des Keizers vermogen zy dit niet te doen.
Verder heb ik den heer baron Coele, zaakgelaste
van Wurtenberg opgezocht, die is zeer beleefd; hy
heeft my eenige fraaye schilderyen laten zien, die
hy in Rome verzameld heeft.
Door zyn toedoen ben ik dingsdag avond geweest
op het bal van den Napolitaanschen gezant,

Ik heb door den heer Kaelle hier kennis gemaakt met den Baron Schilling von Canstatt, een Rusch van Duitsche ouders, die zich aan de studie van het Chineesch heeft toegewyd en daarvoor reist. Hy was onlangs ook in Holland geweest, doch had, zoo hy zeide, daar weinig gevonden.

Marchese di Fuscaldo. Dit was een der schoonste partyen van dien aard, welke dit jaar hebben plaats gehad, en ik was daarom blyde zo te zien, het lokaal in het Palazzo Farnese is uitsteekend fraai en zeer groot, echter waren alle zalen vol. Er werd gedanst als overal, ik zag veel mooye vrouwen, mooye toiletten; de vreemdelingen wa, ren meestal nog niet vertrokken, zoo dat ik gele, genheid had de Engelsche en andere schoonheden ook nog te zien; het was my als een soort van kabinet, daar ik toch geene zeer de bedeeling op, merkte; - ik kende niemand en moest my dus met dit bloot aanschouwen vergenoegen. De heer C. heeft my toch veel menschen genoemd en gewezen, ook aan eenige voorgesteld. Prins Frederik der Nederlanden was er ook, ik heb maar even met hem gesproken. De Markies Fuscaldi is een oud afgeleefd man; maar die toch de schoonste bals in Rome geeft; eene Princes Doria deed de honneurs. Het is zonderling, dat men op deze partyen ook de Cardinalen en andere hooge Geestelyken aan, treft. Men wees my ook den grand Inquisiteur; de man zag er niet zoo verschrikkelyk uit als zyn naam klinkt.

Ik heb op dit bal de kennis met Lady Douglas en hare dochters hernieuwd.

Thermae.

Petit-Radel II. 350.

Forsyth 203.

Zondag 25 april tot Zaturdag 1 mei. Rome.

Ik ben dezer dagen de overblyfsels der voornaamste Thermae wezen zien. Wanneer men dit woord, zoo als gewoonlyk, door Baden vertaalt, zoo ontstaat daardoor een zeer onjuist denkbeeld van die gebouwen. Zy waren, behalven baden, tevens de vereeniging van allerhande oefeningen en vermaken. Gedeeltelyk schynen ze voor lusthuizen der Keizers en hun gevolg alleen gediend te hebben, en gedeeltelyk voor het volk opengestaan te hebben. Men staat verstomd, als men de uitgestrektheid der overblyfsels overziet; zy behooren tot de grootste en in veel opzigten de fraaiste ruines van Rome. Vasi geeft eene goede schets van de inrigting der Thermen in 't algemeen. p 208. ook Kephalides in zyne reis I. 79, doch deze vergist zich als hy spreekt van 't gemis van licht in de vertrekken; latere ontdekkingen hebben bewezen dat ze licht van boven ontvingen, doch verscheiden gangen en vertrekken in de baden van Titus zyn overblyfsels van vroegere gebouwen van Nero, waar Titus zyn Thermen bovenop gebouwd heeft, zoo dat die eerste vertrekken en gangen slechts tot grondslagen, substructies, van de Thermen gediend hebben en op die wyze hun licht betimmerd is. De vertrekken welke zoo onder den bodem der nieuwe gebouwen zyn geraakt, waren nooit volkomen afgemaakt, en na den dood van Nero

Thermae

Venuti II. 29. via 22 Juni
Vasi 382.

Een graaf Veli.

schynt men ze tot woning van geringe lieden gediend te hebben; deze hebben er trappen in gemaakt en door dezen is ook waarschynlyk het opschrift in een der gangen gesteld tegen het bevuilen. Van beiden spreekt Kephalides. De kamers in de ruines der paleizen welke men baden van Livia genoemd heeft zyn evenwel eens hun licht kwytgeraakt door dat men er boven overheen gebouwd heeft. – Dit is de nieuwste meening der oudheidkenners, en op de plaats zelve voorgedragen heeft zy veel waarschynlykheid. In andere vertrekken ziet men duidelyk boven de deur of elders groote openingen voor het licht.

De Thermae van Antoninus Caracalla, die men hier veel „Terme Antoniane" noemt, zyn op den mons Aventinus; het zyn die waarvan het meeste overgebleven is; toch is het niet wel mogelyk zich op deze muren en steenhopen voor te stellen, hoe de paleizen, portiken, plaatsen en baden hebben saamgehangen. Men heeft hier veel kostbare oudheden gevonden, en thans laat een particulier van Vicenza uitgravingen doen. Verscheiden stukken mozaikvloeren zyn ontdekt geworden ter plaatse waar men ze niet vermoedde. Het is onbegrypelyk hoe de grond zoo zeer opgehoogd geworden is; die vloeren liggen meer dan tien voeten diep. Ik trof er den Heer van Vicenza aan, die my zeer beleefd het gevondene aanwees, en my

Thermae.

Venuti I. 199.
Vasi 208.

Venuti I. 199. Vasi 208.

leidsman werd in de genoemde zalen en gewelven, die hy naauwkeurig kende. Ik ben vervolgens ook boven (nog overeind) op de staande muren geklommen, van waar ik een uitsteekend gezigt genoot. Tusschen welriekende bloemen en struiken stond ik op de eenzame ruïnes van dit prachtgebouw dat een der slechtste vorsten had opgerigt; – de vogels zongen vrolyk in het rond, en het groen van de lente, die ieder jaar denzelfden luister bezit, stak treffend af by de sombere resten van vorstelyke weelde, die met al haren glans is te niet gegaan.

De _Thermae van Titus_ zyn op den Mons Esquilinus. Ik heb reeds gezegd, dat ze gebouwd zyn op een gedeelte van het paleis van Nero. Het geen nog over is behoort byna alleen tot het laatste. Zeer belangryk zyn hier de beschilderde muren en gewelven, sommige met beelden, anderen met arabesken, bloemen enz: allen met zeer levendige kleuren. Men meent dat Raphael hier de modellen gevonden heeft die hy in 't beschilderen der omgangen, Loggie, van 't Vaticaan gevolgd heeft. De gelyksoortigheid geeft zeker aanleiding, om te gelooven, dat hy door deze Romeinsche versiersels op de gedachte gekomen is om in dien smaak de omgangen van het Vaticaan te beschilderen. Men is het niet eens of deze ruïnes bloot overblyfsels van thermen zyn, dan of hier ook een paleis van dezen keizer geweest is.

De zoo genaamde _Sette Sale_ zyn, zoo men zeker

Thermae. Baden van Paulus Aemilius.
Ik heb ze naderhand, to mee, gezien.

Venuti I 166.
Vasi 225.
Er konden zich hier 3200 menschen te gelijk baden, + Venuti zegt Quirinalis; zy liggen eenigzins tusschen die beide bergen.

Vasi 223

Vasi 226.
Er zyn nog overblyfsels of liever sporen van andere Thermae, dog die zyn zoo gering, dat ze voor hen, die geene nasporingen daar, weinig belang hebben; – Zoo zyn die van de Thermae van Nero, ook Alexandrinae genaamd naar den keizer die ze heeft doen herstellen, – Vasi 334; – die van Marcus Agrippa, – Vasi 324; – van Constantinus, – Vasi 282, 295.

Ik heb naderhand ook de overblyfsels gezien, die men gemeend heeft dat waren van de baden van Paulus Aemilius. Men ziet nog een gedeelte van een halfrond gebouw, met bogen en gewelven. Kephalides spreekt er omstandig van, en geeft omstandig op welk onderscheid bestaat tusschen Thermae en Balnea. I. Vasi (wijst zegt dat deze overblyfsels geenszins tot die baden behoord hebben.
Vasi 229.
– 287.

meent, een oud reservoir voor het water van de baden; zy zyn op korten afstand van de Thermae. Het is my nog niet gelukt ze te zien.

De Thermae van Diocletianus zyn welligt de grootste van allen geweest. Men ziet er nog vele muren, bogen en gewelven van. De ligging is aan den Mons Viminalis.+ Veel der overblyfsels heeft men tot andere gebouwen herschapen. Van twee ronde vertrekken op de uithoeken, is het eene tot een openbaar korenmagazyn verbouwd, het andere is in de kerk van S. Bernardo veranderd, die eene fraaye rotunde is. In een tuin daarnaast zag ik de overblyfsels van het halfronde theater, zoo als by al de Thermen schijnt geweest te zyn, om de worstelspelen aan te zien.

Van de Pinacotheca heeft Michelangiolo de kerk van S^a^ Maria degli angioli gebouwd; of liever de zaal is, met weinig verandering, kerk geworden. Men bewondert de schoone eenvoudigheid, de zuilen, het luchtig gewelf dezer kerk. Wat moet het gebouw zyn geweest, waar ~~en~~ zulk eene kerk maar eene zaal van uitmaakte. Ik moet het voor de byzonderheden geheel op myne boeken laten aankomen.

Ik ben ook in het Carthuizerklooster geweest, waartoe deze kerk behoort; hier ziet men nog verscheiden overblyfsels der Thermen. Ik zag er ook het beroemde de Chiostro door Michelangiolo gebouwd; dat is

Mons Aventinus, cet.

Venuti II. 29.
Recke II. 40.
Vasi 429. 387. 426.

eene vierkante plaats met zuilen omgangen. Het getal der zuilen bedraagt juist honderd. In 't midden staan drie groote Cypressen, welke men zegt, dat nog door Michelangiolo geplant zyn. Dit klooster was in den tyd der revolutie vernietigd; doch wordt nu, zoo als al de vernietigde, weder hersteld; er waren zes monnikken, en eerdaags wachtte men een aantal anderen, om weder op den ouden voet te komen.

Op den Mons Aventinus zyn, behalven de Thermen van Caracalla, byna geene overblyfsels der Romeinen, hoewel er veel gebouwen gestaan hebben en veel herinneringen aan verbonden zyn.

Zondag namiddag heb ik op dezen berg eene les van den professor der Hoogeschool (Archiginasio) Nibby, over de oudheden van Rome gehoord. Die lessen zyn openbaar en worden op de plaats zelve gehouden waarover gehandeld wordt. De Heer spreekt zeer duidelyk en vlug; hy deed eene beknopte opgave van hetgeen deze berg onder de Romeinen geweest was; welke gebouwen er op gestaan hebben, en wat er nu nog gevonden wordt. Men is het niet eens over de plaats waar die gebouwen geweest zyn, thans zyn er hier en daar nog muren en substructies doch onkenbaar. Hy deed met zyne hoorders eene wandeling over den berg, en bezocht de Kerk der Heilige Sabina. Hier zagen wy twee negen Corinthische kolommen, die zeker van een der oude tempels genomen zyn. Hy leide ons hier uit, hoe (zoo als van) deze en de meeste kerken welke in de

Mons Aventinus, cet.

Vasi 429.

Vasi 442.

De Romeinsche haven heette Navalia. Vasi 426.
Venuti II. 50.

Vasi 424.

Vasi 422.

eerste eeuwen gestigt zyn den form van de oude (Rome) Basili-
cae gegeven heeft; zuilen omgangen en een langwerpig
vierkante plaats in het midden; eene verhevenere
plaats, tribune, aan het einde met een half rond gewelf
daarboven; - de naam zelf van Basilica is tot de
kerkgebouwen overgegaan. De Madonna van
Sassoferrato, in deze kerk, is allerliefst.
Zyne algemeene les gaf hy voor de kerk van het Pri-
orato di Malta, waarvan de opgeschikte gevel een
voorbeeld van den slechten (smaak) der 18e eeuw oplevert.
Het uitzigt op deze plaats was zeer schoon. Wy za-
gen den Tiber stroomen en hadden voor ons de tegen-
woordige haven Ripa Grande genaamd, en de oude
haven, welke de heer Nibby zeide, dat gemeend is aan
de zyde waar wy stonden, ter plaatse die men nu
Marmorata noemt.

Wy zagen ook den Monte Testaceo, en hiervan zeide
ons de Hoogleeraar, dat hy in de oude schryvers nimmer
vermeld staat, en dat het waarschynlyk is dat hy
eerst eenige eeuwen na C. door 't opeenwerpen
van verbroken vaten ontstaan is.
Vervolgens heeft hy ons gebragt in de Pyramide
van C. Cestius. Met regt merkte hy op, hoe groot de
weelde van de Romeinen moet geweest zyn, dat een
onbekend man, die in de geschiedenis nergens genoemd
staat, zulk een kostbaar gebouw voor zyne grafplaats
liet bouwen. In de nabyheid is het kerkhof voor pro-
testanten: ik las er eenige opschriften, die alle Engelsch
waren.

Mons Aventinus, cet.   Mons Janiculus, cet.

Venuti II. 6
Vasi 390

Venuti II 15. Vasi 391.
Venuti II. 17. Vasi 392.

Vasi 447.

Venuti II 74. Vasi 366.
Zie nader 10 mei.

Aan de zuidoostelyke helling van den Mons Aventinus heb ik ook nog eenige oudheden bezocht. Het Graf der Scipios. Dit is een onderaardsche gang in de rots uitgehouwen, even als de Catacomben. De lyken zyn er in steenen kisten met opschriften voorzien begraven; want deze familie had de gewoonte, om de lyken niet te verbranden. De belangrykste Sarcophagen en opschriften zyn in het Museum van het Vaticaan overgebragt; maar eenige zyn toch nog in deze gangen voorhanden. Met aandoening doorwandelde ik deze verblyfplaats der dooden van een der voornaamste geslachten van het oude Rome. Er was, zoo men meent eene verdieping opgebouwd, waar de standbeelden ter eere der overledenen stonden, doch daarvan is niets meer te zien.

Eereboog van Drusus vader van Keizer Claudius.

Porta Appia, thans S. Sebastiano geheten, door Belisarius of Narses gebouwd. Hier begon de weg welke in 't jaar 442 van Rome door den Censor Appius Claudius aangelegd en naar hem Via Appia genoemd is. Deze weg door hem tot Capua gemaakt is naderhand vervolgd tot Brundisium. Dit maal ben ik niet verder dan de poort gegaan.

Ik heb eene les van den heer Nibby bygewoond op den Mons Janiculus, thans Monte Gianiculo, meer nog Montorio genaamd. Op den weg derwaarts heb ik het Theater van Marcellus bezigtigd. Augustus heeft het laten bouwen en heeft het naar Marcellus zoon van zyne zuster Octavia, genoemd. Het wordt als een der uitsteken-

Mons Janiculus, cet.

Vasi. 437. 438. 440.

Vasi 436 – 440.

Vasi 437.

Vasi 448.

ste gebouwen van dezen aard beschouwd. Ik wil dit gaarne gelooven, doch mij is het niet mogelijk, uit het weinige, wat er nog van over is, en dat tusschen andere muren ingemetseld, en zwart van den rook der smederijen is die er beneden in gemaakt zijn, het schoone in de evenredigheden en in de uitvoering van dit Theater waar te nemen.

Ik ben vervolgens de Ponte de' Quattro Capi overgegaan, die oudtijds Pons Fabricii heette, – de Isola Tiberina waar drie tempels plagten te zijn waarvan niets overgebleven is; – eindelijk de Ponte San Bartolomeo, te voren Pons Gratiani. Op beide die bruggen had ik links het gezigt op de Pons Palatinus, thans Ponte Rotto genaamd, en op de ruines der paleizen van de Caesars, op den Palatinischen berg. Het gedeelte der stad waar ik nu kwam, heet Trastevere.

Voor de kerk S. Pietro in Montorio gekomen was ik verrukt over het heerlijk uitzigt. Mr. Reeke beschrijft het zoo goed dat ik er niets bij te voegen heb. II 136. Na een algemeen overzigt van den Mons Janiculus, waar weinig oudheden voorhanden zijn, hebben wij met den heer Nibbi de kerk bezigtigd, en de kleine ronde kapel of tempel, gebouwd op de plaats, waar men zegt dat Petrus ter dood gebragt is. In beiden was niet veel merkwaardigs. Het gewelf van den kleinen tempel is veel te laag en heeft daardoor het voorkomen van zwaar te zijn. Op al de andere ronde tempels is het gewelf weinig verheven.

410

ANTOINE MOSCHETTI
Relieur Rue de la Croix No 75,
ROME

0